

Invazní nepůvodní druhy s dopadem na Evropskou unii

Otázky a odpovědi

3. srpna 2016 vstoupilo v platnost **PROVÁDĚCÍ NAŘÍZENÍ KOMISE (EU) 2016/1141 ze 13. července 2016, kterým se přijímá seznam invazních nepůvodních druhů s významným dopadem na Unii (unijní seznam)**. V souvislosti s přijetím seznamu začíná praktická aplikace nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1143/2014, o prevenci a regulaci zavlékání či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů. MZP spolu s AOPK ČR přináší přehled změn, které aplikace evropského nařízení ČR přinese.

Týká se tato nová legislativa EU všech nepůvodních druhů?

V současné době se na evropském kontinentě vyskytuje na 12 000 nepůvodních druhů organismů. Většina nepůvodních druhů se do Evropy dostala za účelem komerčního využití, ať už kvůli rozšíření možností zemědělské aj. produkce nebo jako okrasné rostliny či domácí mazlíčci. Některé druhy se šíří také jako nechtění cestující při dovozu zboží na lodích, po železnici a nověji i v rámci letecké dopravy. Z tohoto značného počtu nepůvodních druhů je odhadem pouze 10-12 % invazních. Za invazní nepůvodní druhy se považují rostliny, živočichové, houby a mikroorganismy, které člověk neúmyslně zavlekl nebo naopak úmyslně vysadil mimo jejich původní areál rozšíření a které v nové oblasti ohrožují přírodu a v mnoha případech současně působí ekonomickou újmu nebo škodí lidskému zdraví.

Nově zavedená právní úprava na úrovni EU je zaměřena pouze na **vybrané invazní nepůvodní druhy (konkrétně se jedná o 26 druhů invazních živočichů a 23 druhů invazních rostlin)**, u kterých byla závažnost dopadů na členské státy EU vyhodnocena na základě odborně zpracovaného hodnocení rizik. Cílem Nařízení EP a Rady č. 1143/2014, o prevenci a regulaci zavlékání či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů, a souvisejícího prováděcího Nařízení Komise (EU) 2016/1141, které stanovuje unijní seznam invazních nepůvodních druhů, je především zajistit prevenci dalšího šíření těchto druhů a tím omezit jejich nepříznivé dopady na přírodu, případně i na lidské zdraví a hospodářství. Hospodářské dopady ale řeší primárně předpisy ve veterinární a fyto-sanitární oblasti - některé nepůvodní druhy tak jsou zahrnuty mezi škodlivé organismy podle těchto předpisů.

Jsou invazní nepůvodní druhy v EU skutečně závažným problémem?

Počet záměrně vysazených či neúmyslně zavlečených nepůvodních druhů, které se chovají invazně, na našem kontinentě neustále roste. Od roku 1900 jejich počet vzrostl čtyřnásobně. Každý pátý evropský původní druh planě rostoucí rostliny nebo volně žijícího

Živočišna je přímo negativně ovlivněn invazními nepůvodními organismy. Celkové ztráty a náklady související s nepůvodními druhy v Evropské unii se odhadují přinejmenším na 12 miliard eur (324 miliard Kč) za rok. Již nyní činí roční náklady na zabraňování šíření, regulaci a odstraňování invazních nepůvodních druhů z prostředí v EU 40 – 100 milionů eur (1,1–2,7 miliardy Kč). Celosvětově je situace obdobná a finanční dopad invazních druhů je odhadován na 5 % světového HDP. Z pohledu ochrany přírody je působení nepůvodních, invazních druhů považováno za jeden z nejvýznamnějších faktorů ohrožujících biologickou rozmanitost (globálně jde po zaboru a ničení biotopů o druhou nejvýznamnější příčinu ohrožení přírody). EU je při tom jedním z posledních územních celků vyspělého světa, který podobnou úpravu dosud neměl. Přísný režim dovozu a regulace invazních druhů zavedly již dříve např. země jako USA, Austrálie, Nový Zéland nebo Japonsko a Jihoafrická republika.

Invazní nepůvodní druhy se šíří bez ohledu na hranice států (v Evropě navíc relativně malých) a jejich šíření významným způsobem napomáhá obchod a doprava. Přístup k problematice invazních druhů proto musí být nadregionální a regulace jejich šíření v rámci obchodu a dopravy v EU vyžaduje s ohledem na podmínky volného trhu jednotný přístup.

Budou se všechny nepůvodní druhy hubit, nebo jinak likvidovat (jak zaznělo v některých médiích)?

Žádná plošná likvidace a hubení se konat nebude. Zásadní je zejména prevence, aby se zamezilo zavlečení a dalšímu šíření invazních druhů v seznamu na území členských států EU. Navíc nová právní úprava EU a z ní vyplývající omezení a opatření se týkají jen **vybraných invazních druhů** s významným dopadem na celou Evropskou unii zařazených na unijní seznam (nejde tedy o všechny nepůvodní druhy, ale pouze o 49 invazních druhů, z toho je 23 rostlinných a 26 živočišných druhů).

Cílem této právní úpravy je na prvním místě **prevence**, tedy zamezení zavlečení nebo vysazení druhů z unijního seznamu do nové oblasti a regulace šíření již přítomných, rozšířených druhů. Součástí prevence je samozřejmě zákaz uvolňovat tyto invazní nepůvodní druhy do přírody, ale stejně tak i omezení dovozu či přepravy v EU, obchodu a chovu. Právě pěstování, chov a obchod s rostlinami a živočichy totiž představují významný zdroj šíření invazních nepůvodních druhů. Prevence v těchto případech bude efektivnější než odstraňování důsledků vzniklých rozšířením zmíněných invazních druhů.

Co se týká chovu živočichů, nicméně Nařízení EP a Rady č. 1143/2014 reflektuje zájem chovatelů a jejich vztah k chovaným živočichům a zahrnuje přechodné opatření, které umožňuje si nekomerčně chované jedince ponechat do konce jejich života (pokud budou zamezeno jejich úniku a dalšímu rozmnožování). Pro potřeby výzkumu, ochrany *ex situ* (v zajetí) a pro zdravotnické, léčebné využití bude možnost povolit výjimky z většiny

stanovených zákazů (s výjimkou uvádění na trh v EU a vypuštění do přírody). Ve výjimečných případech je z důvodu naléhavého veřejného zájmu možné po projednání s Evropskou komisí povolit výjimku i pro další činnosti.

V případě výskytu invazních nepůvodních druhů rostlin a živočichů zařazených na unijní seznam v přírodě, rozlišuje nová právní úprava nově zjištěný výskyt, kdy je včas odhalen počátek šíření, a výskyt již značně rozšířených druhů. U nově zjištěných případů, kdy se jedná o ojedinělý výskyt, by členské státy měly pokud možno tomuto výskytu zabránit a jedince z prostředí odstranit (i když zmíněné nařízení počítá i s tím, že to z technických či jiných důvodů není možné - pak je potřebné šíření omezit, regulovat). V případě již značně rozšířených druhů nepožaduje nařízení je vymýtit, ale ukládá členským státům usilovat o regulaci jejich šíření s cílem omezit dopady invazních druhů na biologickou rozmanitost, související ekosystémové služby a případně lidské zdraví nebo hospodářství. Nutné je přitom zohlednit konkrétní podmínky a dopady na životní prostředí a zajistit, aby zvířata byla ušetřena jakékoli zbytečné bolesti úzkosti či utrpení. Konkrétní podoba regulačních opatření, která mohou zahrnovat i preventivní kroky pro zvýšení odolnosti ekosystému a populací domácích druhů, je v rukou každého členského státu. V jednotlivých státech, a tedy i v ČR, bude postupně vypracován pro každý druh či skupinu druhů specifický přístup, který zohlední rizika daného druhu, možnost jeho šíření v našich podmínkách atd.

Jak se změní česká legislativa v souvislosti s novým nařízením EU?

Nařízení EU představují tzv. přímo použitelný unijní předpis a do práva členských států se dále nepřevádějí. Nařízení EP a Rady č. 1143/2014 však v řadě oblastí ponechává prostor na rozhodnutí členských států, jakým způsobem dál postupovat, a to včetně stanovení přístupu k regulaci invazních druhů. Tyto oblasti, které jsou ponechány v působnosti jednotlivých států, je proto nutné upřesnit. Potřeba je zajistit také celkové „sladění“ předpisů a samozřejmě stanovit prováděcí podrobnosti, kompetence příslušných orgánů atd. MŽP proto nyní připravuje novelu zákona o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.), a v omezené míře i dalších předpisů, kterými by mělo být stanovení těchto podrobností zajištěno (společně se zapracováním obdobných prováděcích změn souvisejících se starším Nařízením rady č. 708/2007, o používání cizích a místně se nevyskytujících druhů v akvakultuře). Vzhledem k úzké souvislosti problematiky invazních nepůvodních druhů s agendami v působnosti Ministerstva zemědělství a dalších resortů bude první návrh novely nejprve projednán v pracovní skupině ustavené právě s MZe a dalšími zainteresovanými stranami. Následně bude standardně předložen k meziresortnímu projednání, vládě a poté Parlamentu ČR. Předpokládá se, že návrh novely bude připraven do konce roku 2017.

Do doby dokončení této tzv. adaptace legislativy, která stanoví působnosti jednotlivých orgánů státní správy, bude v ČR možné provádět pouze dovozní kontroly, které vycházejí z nařízení a příslušné veterinární nebo celní předpisy je umožňují uskutečňovat okamžitě – viz též tisková zpráva SVS zde:

http://eagri.cz/public/web/svs/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2016_svs-bude-kontrolovat.html

Proč nejsou na unijním seznamu zařazeny některé pro Českou republiku klíčové invazní nepůvodní druhy, jako jsou např. křídlatky nebo norek americký?

Zařazení invazních nepůvodních druhů na unijní seznam je podle Nařízení EP a Rady č. 1143/2014 možné pouze na základě konkrétních kritérií - zejména se musí jednat o druhy nepůvodní na celém území EU, které mohou mít závažný dopad na přírodu v EU a jsou schopné vytvořit (nejméně ve 2 členských státech) životaschopné populace. Základním podkladem je tzv. hodnocení rizik, které představuje souhrn odborných údajů o daném druhu, jeho dopadech a riziku dalšího šíření. Při tvorbě unijního seznamu nyní vycházela Evropská komise z dostupných hodnocení rizik, která již byla zpracována v jednotlivých členských státech nebo která připravila mezinárodní organizace, jako je např. EPPO¹. Proto nebyly „pokryty“ druhy, u nichž takový podklad nebyl k dispozici. Zařazení jednotlivých druhů je také předmětem jednání mezi Evropskou komisí a členskými státy. Evropská komise zároveň informace a podklady konzultuje v rámci vědeckého fóra, které bylo pro účely naplňování zmíněného nařízení vytvořeno. Některé druhy tak nebyly na seznam zařazeny také s ohledem na námítky části členských států či nejasnosti ohledně dostatečnosti odborných podkladů. Pro úplnost je nutné zmínit, že nařízení se vzájemně doplňuje s dalšími, již existujícími předpisy zejména ve veterinární a fytosanitární oblasti. Nepůvodní druhy klasifikované jako škodlivé organismy v těchto oblastech se tak řeší samostatně podle příslušné legislativy.

Popsaná východiska a postup tvorby unijního seznamu ovlivnily i začlenění druhů, které jsou považovány za nejvíce problematické z pohledu České republiky. Druhy jako plzák španělský nebo sluněčko asijské na unijní seznam invazních nepůvodních druhů Evropská komise nenavrhl s ohledem na primárně hospodářské dopady a předpoklad řešení prostřednictvím rostlinolékařských předpisů. Kvůli zmíněnému chybějícímu adekvátně zpracovanému hodnocení rizik nebyly na seznam zahrnuty např. křídlatky. Norek americký je pro změnu příkladem druhu, kde nebyla na úrovni EU zatím nalezena shoda na jeho zařazení, a bude zřejmě předmětem dalších jednání. Nicméně ČR může takové invazní

¹ The European and Mediterranean Plant Protection Organization (Evropská a Středozevní organizace pro ochranu rostlin)

druhy, které považuje za problematické z hlediska svého území, zařadit na vlastní, národní seznam invazních nepůvodních druhů a Nařízení EP a Rady č. 1143/2014 připouští pro ně přijmout podobná omezení a opatření jako pro druhy zařazené na unijní seznam. Podoba a způsob přípravy tohoto národního seznamu budou upřesněny během připravované legislativní úpravy, vchystané nověle zákona o ochraně přírody a krajiny. Pokud by nebyly druhy jako norek americký na unijní úrovni řešeny, je prostor jim věnovat pozornost v rámci národní právní úpravy.

Jak poznám druhy zařazené na unijní seznam, kde jsou o nich k dispozici informace?

Pro určení invazních nepůvodních druhů z unijního seznamu budou na internetových stránkách [AOPK ČR](#) uveřejněny identifikační karty s popsanými rozpoznávacími znaky a informacemi o jejich dopadech na přírodní a krajinné prostředí, ekonomiku nebo lidské zdraví.

Další informace o invazních druzích (nejen těch na unijním seznamu) jsou dostupné v publikacích a odkazech na stránkách AOPK ČR: <http://invaznidruhy.nature.cz>.

Budou si moci zoologické zahrady ponechat zvířata, která jsou zařazena na unijním seznamu?

Při chovu živočichů v zoologických zahradách je možné postupovat následujícím způsobem:

1) Nařízení jednak předpokládá možnost ponechat jedince invazních nepůvodních druhů živočichů zařazených na unijní seznam v nekomerčních chovech, mezi něž řadíme i zoologické zahrady, na dožití, pokud chovatelé zabrání úniku chovaných jedinců do přírody a zamezí jejich dalšímu rozmnožování. Způsob, jak bude toto zajištěno, nařízení nekonkretizuje (není tedy nutná kastrace, jak uváděla některá média), a využít je tak možné různými způsoby, například chov v oddělených skupinách samců a samic, použití antikoncepce atd. Řadu obdobných opatření přitom chovatelé naprosto běžně používají k usměrnění chovu, intenzity či načasování rozmnožování jak v zoologických zahradách, tak v dalších chovech.

2) Nařízení předpokládá také možnost povolení výjimek ze zákazů dovozu, držení, chovu aj. pro účely výzkumu či ochrany *ex situ*, tedy ochrany mimo přirozené místo výskytu, v zajetí - v případě zoologických zahrad bude možné v některých případech využít i tento postup. Možnosti uplatnění výjimek na konkrétní typy situací nyní MŽP projednává s Evropskou komisí. Výjimky bude nicméně možné vydávat až poté, co začne platit zmiňovaná novela zákona o ochraně přírody a krajiny (viz výše).

3) Třetí možností může být zapojení zoologických zahrad do regulace invazních nepůvodních druhů. Nařízení totiž předpokládá, že vzniknou zařízení (nemusí to být nutně zoo), která zajistí péči o živočichy převzaté od chovatelů, kteří sami nebudou schopni zajistit podmínky péče (opatření proti úniku či rozmnožování). Uvedenou možnost opět upřesní připravovaná novela zákona o ochraně přírody a krajiny.

Jaké povinnosti mají komerční chovatelé, jako jsou prodejny domácích mazlíčků nebo zahradnická centra?

Po dobu jednoho roku po zařazení daného druhu na unijní seznam je možný prodej nebo předání živého jedince nekomerčním chovatelům, kteří musí zajistit zamezení jejich rozmnožování a úniku do přírody. Komerční chovatelé nebo pěstitelé by měli vyčerpát své zásoby celkově nejdéle do 2 let po zařazení daných druhů na unijní seznam - po tu dobu mohou mj. živočichy, kteří jsou na seznamu, předat do zařízení, která budou disponovat výjimkou k provádění výzkumu, ochranu *ex situ* nebo ke zdravotnickým účelům (možné je samozřejmě také, za splnění podmínek týkajících se opatření proti úniku, jedince exportovat mimo EU atd.)

Jak má postupovat soukromý chovatel nebo pěstitel, který vlastní druh, jenž je na seznamu?

Soukromí chovatelé živočichů, kteří s nimi neobchodují nebo je jinak nenabízejí, si držené živočichy z unijního seznamu budou moct ponechat do konce jejich přirozeného života s tím, že budou muset zamezit jejich dalšímu rozmnožování a úniku do přírody. V případě, že uvedené druhy již nebudou schopni nebo nebudou chtít nadále chovat, mohou je odevzdat do zařízení, která o ně budou pečovat dále (způsob vzniku těchto zařízení bude mj. řešit připravovaná změna zákona o ochraně přírody a krajiny).

Ze živočichů, na něž se vztahuje nová legislativa EU, najdeme v chovech v ČR nejčastěji želvy nádherné, ostatní druhy s výjimkou nutrie chované jako hospodářské zvíře spíše omezeně - severoamerické druhy raků jsou v určité míře předmětem chovu akvaristů. Méně často se chovají burunduci, veveryky, případně nosálové a mývalové.

V případě rostlin byly do seznamu v rámci prováděcího nařízení (zatím) zaneseny především druhy, které činí problémy zejména v jižní Evropě a v ČR, pokud nebudou projevy klimatických změn příliš rychlé, zatím nemají příliš vhodné podmínky, vymrzají apod. Regulací obchodu postupně dojde i k omezení jejich využití v zahradách a k podobným účelům. Z unijního seznamu se u nás pěstuje nejčastěji tokozelka sličná, známější jako vodní hyacint, případně zakucelky a pro akvariální využití se prodávají i některé další druhy vodních rostlin uvedené na unijním seznamu. Tyto rostliny, které se

u nás naštěstí samovolně příliš nešíří, je tak možné *de facto* také nechat dožít a následně již jejich výsadbu neobnovovat.

V případě rostlin i živočichů je nezbytné apelovat na odpovědnost chovatelů a pěstitelů, aby s jedinci nepůvodních druhů (nejenom těch invazních, na unijním seznamu) nakládali tak, aby nedošlo k jejich rozšíření do přírody, tedy nezbavovali se zbytků rostlin, nevyhozovali je „přes plot“, nechtěné živočichy by nevypouštěli do přírody. Právě neodpovědný přístup některých chovatelů a pěstitelů často vedl k rozšíření invazních druhů rostlin i živočichů a v důsledku tak i k přijetí nynější právní úpravy, která by měla na úrovni EU zajistit prevenci dalšího šíření invazních druhů.

Užitečné odkazy:

[PROVÁDĚCÍ NAŘÍZENÍ KOMISE \(EU\) 2016/1141](#)

[NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY \(EU\) č. 1143/2014](#)

Stránky AOPK ČR věnované invazním druhům: <http://invaznidruhy.nature.cz/>

Kontakty:

Ing. Jan Šíma, MŽP, tel. 267 122 037, e-mail jan.sima@mzp.cz

Ing. Jana Pěkníková, MŽP, tel. 267 122 117, e-mail jana.peknicova@mzp.cz

RNDr. Tomáš Görner Ph.D., AOPK ČR, tel: 283 069 237, e-mail: tomas.gorner@nature.cz

RNDr. Jan Plesník, CSc. , AOPK ČR, 283 069 246, e-mail: jan.plesnik@nature.cz